

ENDERUNLU VÂSİF'İN "TAHMİS BÂ-İSTİLÂHÂ-İ ZENÂN DER-VÂDÎ-İ NUSH U PEND EZ-DEHÂN-I VÂLİDE"* İLE "CEVÂB-NÂME-İ PESENDİDE EZ-DEHÂN-I DUHTER-İ ZİBENDE-GÜHER" İSİMLİ İKİ MANZUMESİNE PEDAGOJİK AÇIDAN BİR YAKLAŞIM

Dr. Lokman TURAN**

19. yüzyıl divan şiirini incelerken Vâsıf'ı iyi değerlendirmek gerekir. Divan şiirinin dört beş yüzyıllık macerasının bu son asrın mizacına uygun bir şekilde ve ağır ağır değişmeye başladığı görülür. Fakat değişmeyi, bir başka ifadeyle gelenekten ayrılmayı 18. yüzyıldan ve Nedim ile Şeyh Galib'in şiirlerinden başlatarak takip etmek yerinde olur. Bununla birlikte divan şiirini, bu şiirin son ve en gür sadası olan Şeyh Galib'den sonra gözardı etmek veya değerlendirme dışı bırakmak haksızlık olur. Bundan dolayı, 19. yüzyıl divan şiirini klasik dönemin şiiriyle karşılaştırmak ve farklılıkları ortaya koyarak bu şiiri yeniden bir değerlendirmeye tabi tutmak şarttır. İşte bu amaca ilk adım olacağı düşüncesiyle, 19. yüzyılda yaşayan Vâsıf'ın iki manzumesini pedagojik açıdan ele almak yerinde olacaktır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, makaleye konu olan bu iki manzumenin bir Enderun alayından hatta "zenne" taklidinden doğduğunu ve bu iki manzumeye diyalog türünün şartlarını verdiğinizde ortaya bir halk tiyatrosunun çıkacağını ifade eder. Yazar, Vâsıf'ın bu iki manzumede ana-kız anlaşmazlığını pedagoji ilminin ifadesiyle çatışmasını topladığını söyleyerek "*Mahalle ve bir sınıfa mahsus bütün bir terbiye ve hayat ufaksuzluğu, hülâsa her şey bu iki manzumede vardır. Bu daha o devirden çekirdek halinde Hüseyin Rahmi'dir.*"¹ der. Tanpınar, özellikle bu manzumeden hareketle Vâsıf'ın farkında olsun olmasın gelenekle karşı karşıya olduğunu ifade eder.

"Tahmis bâ-ıstılâhâ-i zenân der-vâdî-i nush u pend ez-dehân-ı vâlîde" ile "Cevâb-nâme-i pesendîde ez-dehân-ı duhter-i zîbende-güher" isimli iki manzume, mahalle karısıyla kızının diyalogu pedagojik açıdan ele alındığında devrin bir ayinesi olan aile kurumundaki bazı göstergelerin günümüzden pek farklı olmadığı görülmektedir.

* Raşan Gürel, Enderunlu Vasıf Divanı, Kitabevi yay., İst. 1999, s.537-546.

** Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümü.

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İst. s. 85.

Bu iki manzume, hangi açıdan ele alınırsa alınsın, bir takım sosyal hadiselere ışık tutması ve geleneğe karşı direnişi göstermesi veyahut ana-kız arasındaki çatışmayı göz önüne sermesi bakımından dikkate değerdir.

Böyle bir çalışmaya başlamadan önce *kuşaklararası çatışma, gençlik psikolojisi ve çocuk-anababa tavrı ile yetişkin tavrını* açıklamak gerekir. Aileiçi huzursuzlukların, hatta toplumsal kargaşaların sebepleri araştırıldığında insanlar arasında iletişimsizliklerin olduğu ve digergamlığın (empati) yeterince hayatımıza girmediği anlaşılmaktadır. Aileler, çocuklarından, çocuklar ailelerinden yakınmaktadırlar. Kuşaklar arası çatışmalar ise, meseleyi daha farklı boyutlara kadar götürmektedir. Aslında bu çatışmaların olması, insanın tekâmülü açısından oldukça önemlidir. Zaten kuşaklar arası çatışmanın, bazı olumsuzlukları yanında tek olumlu tarafının, insanların değişime olan ihtiyacı sebebiyle yenilik taraftarı olmaları sonucunu doğuruyor olmasıdır. Kuşaklar arası çatışmanın hem sebebi, hem de sonucu olan değişim, toplumda yaşlı olanların direncini, genç neslin ise taraftarlığını meydana getirir. Bu durumda hangi millet olursa olsun o toplumun gençleriyle yaşlıları arasında çatışma, anlaşmazlık başgösterir. Gençliğe ve gençlere bakış açısı genellikle aynı minval üzeredir. Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu, Sokrat gibi, kendisini gençliğe adayan bir filozofun bile, "Bugünün gençleri lüks ve gösteriş düşkünü, saygısız, başkaldıran, geveze ve obur yaratıklardır!" dediğini yazar. Yazar başka bir düşünürün de, gençlerin sorumsuzluğundan ve uçarı olduğundan bahisle memleketin onlara nasıl teslim edileceği hususunda ümitsizliğe düştüğünü ifade eder.² Gençlerin de yaşlı insanları hep tutucu, geri kafalı, uyuşuk, egoist, korkak, ikiyüzlü nasihatçi ve emreden insanlar olarak değerlendirdiği görülür.³

Toplumumuzun bir diğer önemli meselesi de, insanların birbirlerini anlamaya çalışmaları yerine, onlara akıl vermeleri ve bu yolla işlerin yürütüğünü sanmalarındır. Dolayısıyla toplumumuzda, aslı Yunanca "*empathia*" olan empati veya bizim *digergamlık* dediğimiz şeyin eksikliğini tespit etmek gerekir. Empati, bir insanın kendisini, başkasının yerine koyması, onun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması olarak tarif edilmektedir.⁴

Empatiden önce belki empatinin alt yapısı olan *kişiler arası iletişim*⁵ eksikliği, 19. yüzyılın başlarında *mahalle karısıyla kıızı* arasındaki diyalogu ihtiva eden Vasıf'ın iki manzumesinde de görülmektedir.

Bir de, *sosyal iletişim* vardır ki, bunun için insanların yüzyüze gelmeleri, birbirlerinin seslerini duymaları şart değildir. Bir divanı okurken, bu eserin şairiyle duygusal veya fikrî bir iletişimin içine girilmesi, *sosyal iletişime* örnek gösterilebilir.

², Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, Özgür yayınları, İst. 1998, s. 203.

³ A.g.e, s.204

⁴ Üstün Dökmen,, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem yayıncılık, İst. 1998, s. 135.

⁵ "Kişilerarası iletişim, kaynağı ve hedefi insan olan iletişimidir." A.g.e, s. 22.

Bu durumda, ana-babalar veya yöneticiler çocuklarına/memurlarına sadece bir takım emirler verip, onların bu emirler karşısındaki tepkileriyle ilgilenmezlerse, bu tavırlarını "*iletişim*" değil, tek yönlü bilgi iletimi (enformasyon) kabul etmek, gerekir.⁶

Bu açıklamalardan sonra, *çocuk-ana-baba tavrı ile yetişkin tavrı* üzerinde de durmak yerinde olacaktır. Çocuk-anababa tavrı, genellikle büyüklerin çocuklarına tam güvenmeyerek, onları bir yetişkin olarak değerlendirmemeleri ve kendilerine bağımlı olarak görmelerine denir.⁷ Bir bakıma insanları bir fert veya şahsiyet olarak görmeyip onları yetersiz birer yığın olarak görmek demektir. Dolayısıyla bu tavırda, küçümseme, aşağılama, beğenmeme, akıl verme gibi bir çok şey söz konusudur. Ancak yetişkin tavrında, kişiler birbirlerine değer verirler, kimse kimseye akıl vermez fakat, *aklı kullanmaya sevk eder*. Bu tavırda herkes önce bireydir. Çocuk-anababa tavrında, anne ve babanın çocuğuna karşı kendisini koruyucu gibi görmesi, ona güvenmeyip bir takım görevler üstlenmesine engel olmaları gibi meseleler önplana çıkarken, bir işi başaramayan çocuklarını, bu rolü oynayan anne ve babalar, ayıplamak şeklinde cezalandırmaktadırlar. Bu tavrın en büyük özelliklerinden biri de *nasihatçi* olmaktır. Bu durumda çocuk, dinlenen değil dinleyendir ve dinleyen, fakat yetişkin gibi cevap veremeyen bir hüviyettir.

İşte, Vâsıf'ın, anne ile kız arasındaki diyalogu mahiyetini taşıyan iki manzumesinde, anne ile kız arasında iletişim ve empati eksikliği vardır. Anne kızını küçük düşürücü ifadeler kullanırken, kız annesine:

"Sözün tutarsam ey *bunamış gel yetişmeyim*"

diyerek onu "*bunamış*" olarak nitelendirmektedir.

Özellikle, ergenlik döneminde genç kız ve anne arasında görülen anlaşmazlığı göz önüne sermesi açısından şu beyitler önemlidir:

Annenin kızına:

Her merdüm-i şebâba takılma söbek gibi

Her gördüğün üstüne düşme köpek gibi

veya

"Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol"

sözlerine karşılık kızının cevabı oldukça ilginçtir:

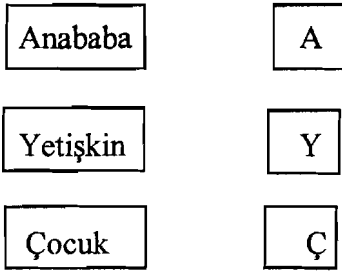
⁶ A.g.e, s. 20.

⁷ A.g.e, s. 135.

"Sen yat babamla her gicede ben sevişmeyim"

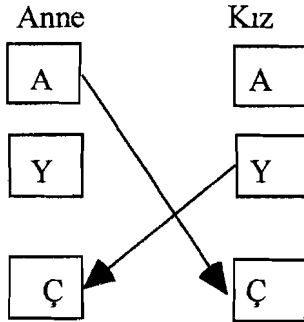
der. Böylece kız annesinin kendi hayatından örnek vererek, onu küçümseyici ve aşağılayıcı bir tavır içine (çocuk-anababa tavrı) girmektedir.

Üstün Dökmen, bir insanın kişiliğini oluşturan üç benlik durumunu (kişisel roller) şu şekilde şemalandırmaktadır:

Şekil 1: Bir insanın kişiliğinin oluşturan üç benlik durumu (kişisel roller)

Manzumede anne, genel olarak, çocuk-anababa rolü içinde nasihat ederken kız, yetişkin gibi cevap vermektedir. (Şekil 2)

Şekil 2. Anne: Her merdüm-i şebâba takılma söbek gibi

Her gördüğünün üstüne düşme köpek gibi
diyerek kızını yetişkin gibi görmemektedir.

Kız: Sen yat babamla her gicede ben sevişmeyim

diyerek, kendisine bir özgürlük istemekte, annesine başkaldırmakta ve ifadeleriyle annesini küçük düşürmekte yani ona çocuk gibi davranmaktadır.

Annenin her bendin sonunda:

"Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol"

demesi sebebiyle ana-kız arasındaki **çatışma**, artan bir hız ile ivme kazanmaktadır. Annenin bu çocuk-anababa tavrına, kızın cevabı manidardır:

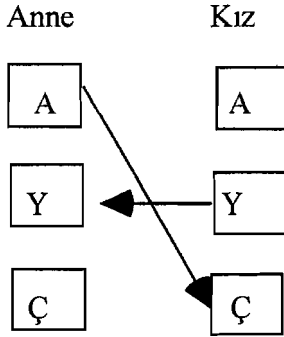
Bir bildigime uğramayım hiç alışmayım (mı)

diyerek yetişkin sıfatını yine ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca annesinin, "sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol", sözüne kızın bir başka cevabı daha vardır:

Kız:

(Gençliğinde) *Evde tenhâ oturdun mu bi-sebeb*

demektedir. Bu, anneyi düşünmeye sevk ettiği için yetiştikenden yetiştikine yapılan bir çağrıdır. (Şekil 3)

Şekil 3: Anne: Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Kız: Evde tenhâ oturduñ mı bi-sebeb

der.

Anne, bir başka beşlikte *yetiştikenden yetiştikine* doğru bir istekte bulunarak kızına bir tezgah kurup, görenlerin takdirlerine mazhar olmasını arzu etmektedir.

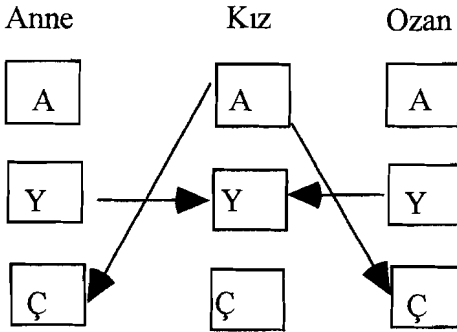
Annenin bu tavsiyesinden ilki, yetişkini hedef alan bir hareket ise de, kızının yaptığı işten ötürü görenlerin takdirlerini kazanmasını istemesi ve çocuğunu insanların takdirlerine muhtaç ve bağımlı kılması ise, anababa tavrıdır:

Dest-gâh öğreñ ellerüñ aldanma alına
 Desin görenler işüñi peh peh kemâlûñe
 Elvermez ise Penbe Hanım çözne hâlûñe
 Doku pamuk hılâlisi geydir halâlûñe
 Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Buna rağmen kızın bu sözlere tepkisi farklıdır. Kız, adeta bu sözleri kınar şekilde söze başlamaktadır:

Çıkrık-misâl dırlayacağına hey ozan
 Gir dest-gâha doku bezin pârecik kazan

diyerek, şaire *çıkrık gibi dırlamamasını*, tezgaha girip bez dokuyarak para kazanmasını önermektedir. Kızın ağzından gerçekleştirilen bu ifadelerden şairlere bakış açısı ve anneyi ince bir şekilde tenkit vardır. Vâsıf'ın bu tür ifadelerle, sosyal hayatın mahalle merkezli ortamında, şairlere bakış açısını vermeğe çalıştığı da düşünülebilir. (Şekil 4):

Şekil 4: Anne: Dest-gâh öğreñ ellerüñ aldanma alına,
 diyerek kızını çalışması için yönlendirmesine,

Kız: Annesinin tezgaha gir çalış demesine rağmen, ince bir manevra ile aynı sözleri kız, şaire söylemekte ve ozana akıl vermek suretiyle onu çocuk yerine koymaktadır.

Ozan: Şair, kızın kendisine tavsiyelerine daha sonra cevap verecektir.

Annenin ve kızın iş hayatına girme ve iş kurma hususunda ifade ettikleri görüşler, aynı zamanda şairin tevekkül ve kader anlayışını da ortaya koyduğu için önemlidir. Anne, kızına para kazanmasını tavsiye ederken, onun boş boş oturup yanlış bir tevekkül içinde bulunmaması gerektiğini dolaylı olarak ifade eder. Divan şairi, kendi yazdıklarını -bir mahalle kızının ağzından da olsa-, "*dırdır*" olarak nitelendirmesi, ciddi bir şekilde iş kurma ve iş hayatına atılmayı yeglediğini ortaya koyar.

Annenin kızına

Erlere etme pencerelerden alış-veriş
 Dadıña gâhi yardım edip sen de gör ki iş
 Yağ bağlasun yüregi ninenün karış karış
 Tek dur küçükden evde oturmaklığa alış
 Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

demek suretiyle kızını baskıcı bir şekilde eğitime çalışması ve "*Tek dur küçükden evde oturmağa alış*", demesine kız, sokağa çıkıp on beş yaşında kendisine oynaş aramak istediğini söyler:

Çıkıp sokağa tende iken hâsılı bu cân
 Onbeş yaşında kendime bir oynaş arayım

Annenin aşırı baskıcı tutumuna karşılık, kızın sokağa çıkıp oynaş veya arkadaş aramak istemesi arasında önemli bir **çatışma** vardır. Şiirde genellikle anababa rolünü oynayan annenin çocuğunun isteklerine kulak asmaması veya bir diğer ifadeyle kendisini onun yerine koymaması (empati) söz konusudur. Edebî eser, her ne kadar tarihî bir vesika hüviyeti taşımasa da, devrin sosyal meselelerine ışık tutması bakımından bulunduğu asra şahitlik eder. Bu dikkatle şiire bakıldığında, 19. yüzyılın başlarında bir annenin kızıyla olan münasebetiyle günümüz Türkiyesi'nde anne baba ile kızı arasındaki ilişki arasında bazı ufak tefek farklar dışında benzerlikler veya paralellikler olduğu görülür. Anadolu'nun muhtelif kasabalarında tesadüf edilebilecek olan anababa-kız münasebeti arasındaki iletişimsizliği, Türkiye'nin önemli ölçüde çağdaş bir muhiti olan Çankaya Lisesi'nde okuyan kız ile anne ve babası arasında da görmek mümkündür. Bu bakımdan, Prof. Dr. Atalay

Yörükoğlu'nun şu ifadeleri, 19. yüzyıl aile yapısıyla güntümüz ailesi hakkında bir mukayese zemini oluşturmaktadır:

"Gelir ve eğitim düzeyi yüksek olan Çankaya Lisesi'nde kız öğrenciler arasında yürütülen bir soruşturmada (Oksan, 1982) gençlerin anababalarıyla ilgili yakınmaları şu konularda toplanmaktadır. Erkeklerle arkadaşlık, erkek arkadaşlarını eve getirememek, arkadaşlarının onaylanmaması, **geceleri dışarı çıkamamak**, ders çalışmalarına karışılması, düşüncelerinin önemsenmemesi, dayak ve liseyi bitirince evlenmeye zorlanmak..."⁸

Yukarıda özellikle genç kızların anababalarından yakındıkları hususları Vâsıf'ın makaleye konu olan manzumelerinde de görmek mümkündür. Özellikle erkeklerle arkadaşlık ve gece dışarıya çıkamamak hususları ile, Annenin kızı ile diyalogunu veren ilk manzumenin 13. bendinde bir paralellik vardır.

Gice yarısı gezme dönüp düzd-i şeb-reve

Koğlar babaña komşu konu hayda gel eve

Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Toplumun değer yargıları anababayı çocuk üzerinde baskı kurmaya zorlamaktadır. Gece yarısı gezme diyen anne, çocuğunu düşündüğü için değil, daha çok **konu komşunun babayı ayıplaması sebebiyle**, gece gezmesini yasaklar. Fakat, kız için "*şunun bunun*" hiç de önemi yoktur.

Bu gice beşde gel a paşam demeyip şu bu

De şehnişintüñ altına geldikçe Penbe huu

Haykırna pekçe duymasın ammâ hani Dudu

Pend eyledikçe ol geveze ben eni konu

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım

Anne babasının bu baskıcı tutumuna kız, evlendikten sonra kocası ile ilgili ortaya koyduğu düşüncelerinde cevap verir.

Kız:

İzn alma n'eymiş erden a kızlar dahı neler

⁸ Atalay Yörükoğlu,, Gençlik Çağı, Özgür yayıncılık, İst. s. 140.

*İç güveysi darğın olur mu ya bu kadar
Yoksa yeñi mi çıkdı bu kânun-ı nev-eser
Ardında yetip eni konu nay teker meker
On beş yaşında kendime bir oynaş arayım*

demek suretiyle, ataerkil ailelerde kocanın hakimiyetini de hiçe sayarak, "erden izin almak da neymiş yoksa yeni mi çıkdı bu kanun", der.

Gençliğe bakış, büyüklerce hep *gençliği* yüceltip, *gençleri* küçük görmek, eleştirmek, onları mesuliyet duygusu olmamakla suçlamak ve rencide edecek tavır içine girmek şeklindedir. İncelediğimiz manzumede anne, kızına karşı daima aşağılayıcı bir dil kullanmaktadır. Bu aşağılayıcı tutumu gösteren ifadeler şunlardır:

Söbek (değirmen taşının üzerinde döndüğü sivri demir, mil), köpek, döşek, tölek, sivrisinek, küçek, köstebek, eşek gibi ifadeler dolaylı da olsa annenin kızı için hoş gördüğü niteliklerdir.

Gömüp giyimli elleri yüksünme hey **düdük**

Her merdüm-i şebâba takılma **söbek gibi**
Her gördüğünüñ üstüne düşme **köpek gibi**
Her yosmayı görünce yayılma **döşek gibi**
Gidip kına gecesine sürtük **tölek gibi**
Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Kız kaç yanımdan vızlama **sivrisinek gibi**
Fing urma iki yanuña kırnak **küçek gibi**
Yere geçer arından erüñ **köstebek gibi**
Ayak bağıyla soñra kalırsın **eşek gibi**
Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

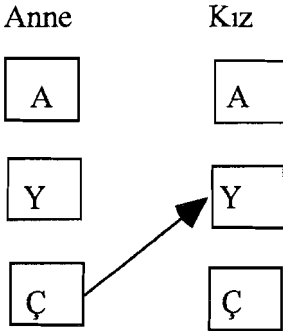
Alay, yetersiz anne babanın kullandığı kötü bir silahtır: Manzumede, annenin kızıyla alay ettiğine şahit olunur:

Hay hay bari yordamına gtleylim biraz
Turp sıkayım zarâfetüfe fos çoğa bu nâz
Gel tuzlayım da kokma seni vay zavallı kaz
Bir kerre safa etmedi mi süd-neneñ niyâz
Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Annesi ile çatışmaya (bu, kavgaya varan bir çatışmadır.) giren kıza, annesinin ifadeleri, oldukça alaycıdır ve bir süre sonra da duygu sömürüsüne dönüşmektedir. "Yazık değil mi senin için bu kadar emek çektim", diyen anne kızından umduğunu bulamamış bir düşünce içinde kendisini acındırmaktadır:

Dikbaşı kahbe yan sallayıp gitme dikime

Pay verip öyle taş başına nenemüfi deme
Yazık değil mi a bu çekilen emegime
Sofra seni herifler omuzlarsa kim kime
Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Şekil 5: Anne: Yazık değil mi a bu çekilen emegime

derken *çocuk rolünü* oynamakta ve kızını yetişkin olarak görmektedir.

Günümüzde de aile içi problemlerin en önemlisini oluşturan, erkeğin eşini dövmesi meselesini Vâsıf'ın şiirinde görmek mümkündür: Burada henüz gerçekleşmemiş olan *dövme filinin* tehdit olarak algılandığı görülür:

Sana düşer mi komşudan et etmek istemek

Duyar herif de safa çeker iyi bir kötek

Buldun belanı dinlemedün çünkü sohbetüm

Dövsün ko hasba oh mehel ne hâcetim

Her kız çocuğu gibi annesinden bir şeyler isteyen kıza annesinin cevabı:

Neymiş pateste telli pataküte *yok deve*

Sağa sivayî kesdireyim giy seve seve

Çankaya Lisesi'ndeki kız öğrencilerin anne ve babalarından yakınmalarının bir diğer sebebi de, okul biter bitmez onların kendilerini evlendirmek istemeleri idi. Tabii ki, anne babanın isteği çocuklarını zengin ve işi olan bir insanla evlendirmektir. Bu tavrın örnekleri, incelediğimiz manzumelerde de bulunmaktadır:

Babañ vereydi seni bolay kim mevâliye

Sâyeñde biz de taşınırız belki yalıya

Baldırı çıplak alıp oturturma halıya

Ne pırpıriye eyle meyil ne paşalıya

Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Bu sözlere kız yetişkin birisi olarak cevap verirken devrin anlayışına da isyan etmektedir. Annesinin, parası ve rütbesi olan birisine vermek istemesinde "*Sâyeñde biz de taşınırız belki yalıya*" düşüncesi hakimdir. Bu da kızı bir bakıma satışı çıkarmak anlamına gelmektedir: Kız ise kendisine satın alınmış bir meta gibi bakan müstakbel kocasına şimdiden tavr almıştır:

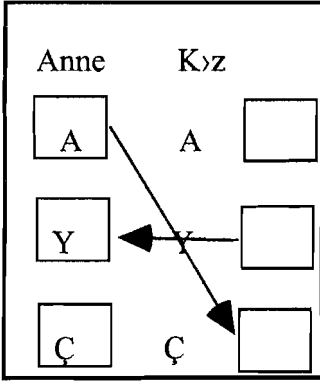
Almış parayla sanki halayık gibi beni

Sokmahlık ister aş evine gidi külhânî

Yağlı paçavra gibi atıp ben dahı seni

Yarım alıp alaca karanlıkda rüşeni

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım

Şekil 5: Anne: Kızını, mevleviyet payesine ulaşmış sarıklı alimler anlamına gelen *mevalîye* vermek isterken onu satılık bir mal gibi görmek istemektedir.

Kız: Bu tavra aksiyoner bir şekilde karşılık vermektedir. Kız kendisinin kul ve köle gibi satılan meta muamelesi yapılmasından hoşlanmamaktadır.

Kendisine ders çalışacağım diyen kızına annenin, *gir mutfağa kız, ben ne diyorsam onu yap*, demesi çatışma psikolojisi içinde ele alınabilecek bir meseledir. Kız çamaşır yıkamak, iplik eğirmek, bez dokumak gibi şeyleri öneren annesine karşı çıkmaktadır:

Lâzım mıdır ki öğreneyim çamaşır yumak

Ben bu pamuk elimle a fos saramam yumak

Bafta düşer mi iplik egirip de bez komak

Dursun musandrada hele öreke tarak

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım

Yufka makarna açmasını açmayuñ baña
 Ben bilmem öyle hamur işi samsa baklava
 Sayıp bir iki türlü yemecik kaba saba
 Da'vet içtin konağa çıkıp yarın ibtidâ
 On beş yaşında kendime bir oynaş arayım

Ataerkil aile yapısında "nasihat ve emir", üzerinde durulması gereken konulardır. Bu aile yapısında nasihat etmek, akıl vermek var ama, aklını kullanmak yoktur. Vâsıf'ın annenin ağzından yazdığı şiirde, genel olarak ataerkil ailenin bir bireyi olan annenin, fikirlerini nasihat üzerine kurduğu dikkat çeker. Halbuki şairin bu şiire cevap olarak yazdığı "Cevâb-nâme-i pesendîde ez-dehân-ı duhter-i zibende-güher" adlı manzumede, kızın üslup ve ifadeleri tamamen farklı ve başkaldırı psikolojisi içindedir. Kızın psikolojisi, aklını kullanma, aklının almadığına itiraz ve isyan etmeğe dönük olmakla beraber, ergenlik döneminin tipik özelliklerini gösterir. Gerçek problem ise, annenin kızını anlamaması ve anlamaya da hiç niyetinin olmamasıdır. Şair, kızın aklını kullandığına dair şöyle bir örnek vermektedir:

Kız:

Çok yaşayan mı bilir işi yoksa çok gezen

diyerek, bir şeyleri anlamaya gayret eden kız, çok gezenin mi çok yaşayanın mı daha çok bildiğine dair bir tartışma içine girer.

Ergenlik döneminde gencin kendisini kabul ettirmeğe çalışması, varlığına olan güvenini tazelemesi gibi meseleler ön plandadır.

Başlı başıma ben dahi bir iş başarayım

mısraı, ergenlik döneminde hep annesinin isteğine göre hareket eden kızın, bağımsız bir şekilde hareket etmeğe çalışmasını yani bağımsızlık düşüncesinin tomurcuklanmaya başladığını ifade etmektedir. Anne babalar, çocuklarına, "*bak koskoca adam oldun bu işi beceremedin*" veya "*on beş yaşına girdin kafanı çalışmıyor*", derler. Çocuk bir şey yapmağa gayret ettiğinde ise ona kolayca engel olmaktadırlar. Böyle bir durumda çocukta kişilik oluşmaz ve kendisine, daima birilerine bağımlı olma psikolojisi aşılanır. Bu da toplumda yaratıcı insan oranını düşürmektedir. Hür fikir ve teşebbüs, insanın fert olarak benimsenmesi bakımından önemlidir. Bu bakımdan Vâsıf'ın ergenlik dönemine gelmiş bir kızın ağzından dile getirdiği:

Başlı başıma ben dahı bir iş başarayım

mısramı, gencin hürriyet elde etme mücadelesi olarak algılamak gerekir.

Anababa tavrında genç, anne babanın kendisine mücade ettiği kadar hürdür. Mesela, anne "Ne kesret ile zâhide ne pek de açık ol!" derken kızının ne çokça zahide (dindar) ne de çokça açık saçık olmasını istemektedir. Anne kızına nasihat ederken ve onun kaynanasının rızasını kazanmasını, ona kul, halayık olmasını emrederken,

Anne,

Kız diñle nush u pendimi kavlüñde sâdık ol
Gözle rızâ-yı kaynanayı kul halâyık ol
Kim der saña ki çamura var bulaşık ol
Ne kesret ile zâhide ne pek de açık ol
Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Kız:

Suya gelirse sarnıca yarın mırın kırın
Urup başına şaplağı ya destisin kıruñ
Zirâ ki hazzı yok o kadar per de zırzıruñ
Güş etmeyip de kaynanamuñ gayrı dırdırım
On beş yaşında kendime bir oynaş arayım

diyerek kaynananın sözlerini *dırdır* olarak değerlendirmek suretiyle annenin sözlerine cevap verir. Bu, çatışmanın en bariz örneğini veren mısraı, ergenlik döneminin psikolojisiyle de açıklamak mümkündür. Ergenlik döneminde genç, anne babanın söylediklerinin tersini yapmak eğilimindedir:

Bu gice beşde gel a paşam demeyip şu bu

De şehnişinüfî altına geldikçe Penbe huu
Haykıрма pekçe duymasın ammâ hani Dudu

Pend eyledikçe ol geveze ben eni konu

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım

19. yüzyılın ilk yarısında eser veren Vâsıfı edebiyat tarihçileri şiirlerinde aleladeye düştüğü için tenkit ederler. Vâsıfın incelemeğe çalıştığımız iki manzumesindeki diyalogu, nesiller arası çatışma ve Çocuk-anababa tavrına örneklerle doludur. Divan şiiri, pedagoji bakımından ele alınırsa bu şiirlerde birçok pedagojik unsur bulunabileceğini ve bugünkü eğitim ile de mukayese imkânı sağladığı için, bu tür çalışmalara ihtiyaç olduğu düşüncesindeyiz.

